

M U Ğ L A A Ğ Z I

A. CAFEROĞLU

Dialektolog gözü ile Anadolu, geniş bir sahaya yayılmış bulunan Türk halkları ağızlarının gerçek bir kaynağıdır. Yüzyıllar boyunca çeşitli ülkelerden göç eden birçok Türk boy, soy ve uruklarının, durmadan Anadolu'da yerleşmeleri, ister istemez yerli halk arasında geniş izler bırakmış ve ülkenin diline yeni yeni dil ve gramer unsurları eklemiştir. Hele kendi öz dil ve geleneklerinden hiç bir fedakârlık yapmayan göçlüler, yerleştikleri kardeş halk ağızlarının ezici tesirine rağmen yine de ağızlarına sadık kalmış, kendi boylarının dil varlığını ön plâna sürmüşlerdir. Dialektoloji araştırmaları için büyük bir önem taşıyan bu ağızlar yanında, bir de yerli ağızlarla karışmış, kendi bünyesini ve yapısını zedelemişler de vardır ki, bunlar birlikte Anadolu ağızlarına içinden çıkılması zor bir yığın gramer şekilleri aşlamışlardır. Şimdiye kadar bir türlü açıklanamayan bu kabil dil yapı unsurları, şüphesiz, diğer yurt dışı Türklük ağızları karşılaştırmasıyla ortaya çıkabileceklerdir.

Zamanla Anadolu bölge ağızlarında, yerleşmiş olan bazı Türk halkları ağızlarının ve etnik yapısının aydınlatılmasında, folklor, toponomastika, tarih vesikalarının da, ihmal edilemez değeri vardır. Hele Anadolu'nun etnik yapısı ile dil Coğrafyasının ve haritasının çizilmesinde, toponomastika yadigârların ezici etkisi, herkesçe bilinen bir gerçektir. Gelgelelim bu kadar ısrarla önemini tekrarladığımız ve bir türlü dilden düşüremediğimiz bu alan, bilgi yönünden, hâlâ elvurulmamış bir kaynak olarak unutuverilmiştir. Anadolu ağızları plânlı bir şekilde derlenmeli, Anadolu söz serveti kaynakları ile birlikte araştırılmalı, Türkiye Toponomastikası da eski ağızlar üzerine derlenip toparlanmalıdır. Bu yapılmadığı için, bu bilgi alanlarından haberi olmayan ve onların millî kültür ve kült bakımından taşıdıkları önemi sezemiyen birçok dilci kimselerle karşıkarşıya gelmiş bulunmaktayız.

Bununla birlikte, bölgesine göre yalnız bir ağıza saplanmış kalmış, yerine göre çeşitli ağızlar karışmasından türemiş ağızlar olsun, hepsi bugünkü halleriyle birçok incelemelere ışık saçmaktan geri kalmamaktadırlar. Muğla ağzı bunlardan biri olup, az işlenmiş, fakat önemini

hiç de kaybetmemiştir. Ana çizgileriyle bu ağız dış etki altında kalmış, karışık bir ağız niteliğinde gözükmektedir. Şimdiye kadar gereği gibi araştırılmamış, sadece toplanılan malzeme ölçüsü oranında¹ Grundriss'te², gözönünde bulundurulmuştur. Benim burada yayımladığım malzeme ise 1954 tarihinde, talebem Yusuf Ziya Behzatoğlu ile beraber, bu alanda yaptığım araştırma gezisinde toplanmıştır. Bütün Muğla ağızını içerisine almaktan uzaktır. Fakat karakteristik ağız değişmelerini ve bu ağız komşu iller ağızlarıyla olan ilgi ve bağlantısını belirtme bakımından oldukça önemli bir değer taşımaktadır. Herhalde bu yolda çalışacak olanlara bir ip-ucu verecek değerdedir.

Karakter itibariyle Muğla ağızı Batı Anadolu, yani Bandırma'dan Muğla'ya kadar genişletilebilecek, büyük bir alan ağızları topluluğu içerisinde incelenebilir. Orta-Anadolu ağızlarıyla de ilişiği bir gerçektir. Ağırlık daha fazla Aydın, İzmir ağızları tarafından geldiğinden, buralara bağlanması daha uygunca gözükmektedir.

Genel olarak Muğla ağızı fonetik bakımından başlı başına, bir özellik taşımamaktadır. Burada tespit edilebilen vokal ve konson değişimleri, aşağı-yukarı diğer, hattâ komşu olmayan, uzak iller ağızlarında da vardır. Lâkin Muğla ağızını asıl özelleştiren, ona belli bir karakter biçen unsur fiil çekimindeki özelliklerdir. Nitekim şimdiki zaman bura ağızında, kısmen Batı-Anadolu ağızlarındaki *-yom*; *-yomñ*; *-yon*; *-yo* ile ifade edildiği halde, çok defa da :

gelik	<i>gelim</i>	yahut Bodrum :	gek	gelirim
gelik	<i>gelisin</i>		„	gelirsin
„	<i>geli</i>		„	gelir
„	<i>geliz</i>		„	geliriz
„	<i>gelisiniz</i>		„	gelirsiz
„	<i>gelile</i>		„	gelirler

böyle bir çekim kalbiyle kullanılmaktadır. Bununla da yetinilmemiş ayrıca, özellikle Türkmence tespit edilmiş olan yardımcı *yatmak* fiilinden faydalanılmıştır. Nitekim metinde görüldüğü üzere, bu yardımcı fiil, kendinden önceki temel fiil birleşmesi ile, daha fazla

¹ Şimdiye kadar Muğla ağızına ait malzeme toplanmamış gibidir. Bir iki sahifelik malzeme benim, *Anadolu dialektolojisi üzerine malzeme. I*, İstanbul 1940, s. 137-138 de yayımlanmıştır.

² *Philologiae Turcicae Fundamenta*, Wiesbaden 1959, s. 239 - 260 da Anadolu ve Rumeli ağızları bahsinde azacık olsa da Muğla ağızına temas edilmiştir.

batı şeklini almıştır. Benim burada Muğla ağzı için tespit edebildiğim *deyip batırı*, *şaşıp batı*, *durup batırı*, *gelipbatı* şekilleridir. Değerli meslektaşım ve dialektoloji araştırmalarındaki mirasçım Zeynep Korkmaz, bu yılki yazında Nevşehir yöresinde yaptığı incelemelerde, bu fiil çekiminin bütün hallerini elde etmiş bulunmaktadır. Onun verdiği bilgi inancıyla ben ancak, kendi elimdeki şekille yetinerek, kısaca *yatmak* yardımcı üzerinde duracağım

yatmak yardımcı fiilinin Oğuz Türkçesi alanındaki kullanımının uzun bir geçmişi vardır. Türkmencedeki *bar-ı-yat-ır* şekli Muğla ağzında *gel-i-p-batırı* <*gel-i-p-yatırı* telâffuzunu almıştır. Bunun doğuşu ve menşei hakkında bugüne kadar bazı fikirler ileri sürülmüştür. F. Korş'a¹ göre: *-yor* ve *-yar* deyimleri *yat-* dan türeyerek, *-ır yatır* halini almıştır.¹ Buna karşılık olarak da K. Foy², aynı deyim *yürü-*, *yori-* > *-yor*, *-yar* olarak kabullenmektedir. Türkmence için birinci görüş daha uygun görülmektedir. Muğla ağzındaki *gelipbatır* ise Nogaycanın *barıp-yatır*'ını andırmaktadır. İşbu örnekten de görüleceği üzere ele aldığımız Muğla ağzının bu şekli Anadolu ağızlarında: Türkmen, Nogay, Azeri ve sahil boyu Kırım halkı gibi ağızların yerleşik bir etkisi olduğunu açıkça meydana koymaktadır. Bu çeşit karma etki örneklerini diğer gramer şekillerinde de bulmak kabildir.

Muğla ağzında yine şimdiki zaman için kullanılan : *Parlep turu*; *sorup durun*; *verip durusunuz*; *satıp duru*; *deyip durula*; *durup duru* şekilleri gerundif *-P* ile yardımcı *dur-*, *tur-* un karmasıyla oluşmuştur. Bu kompleks, Türkmencede aynen kendisini muhafaza etmektedir. Yukarıdaki *sorupturun* <*sor-up-tur(ur)* *-un*; *veripdurusunuz* <*ver-ip-dur-ü(ur)* *-sunuz* örnekleri, bu fiil şeklinin açıklanmasını kolaylaştırmaktadır. Eski Uygur Türkçesinde özlü bir yer tutan *tur-* yardımcı, bu suretle Anadolu'nun Muğla ağzından kendi varlığını aynen korumuş, bazı yurtdışı Türk halk ağızlarında da kullanım alanı bulmuştur.

Muğla ağzı için tespiti önemli bir özellik sayılacak olan fiil şekilleri arasında : *geliyoru*, *geliman*, *gelimaz*, *geliyomaz*, *deyora* formantları da bulunmaktadır. Muğla ve yöresi ağızları için pek işlek bir sintaks kuralı olarak kabul edeceğimiz bir "isim çekim hatası"nı buraya katmamız

¹ F. E. Horş, *Batı Türk dillerindeki şimdiki zaman ekinin menşei*, Drevnosti vostocne, III, I. Moskova 1907.

² K. Foy, *Azerbajganische Studien mit einer Charakteristik des Südtürkischen*, MSOS. VI. - VII. Berlin.

gerekir. Başka Anadolu ağızlarında pek seyrek olarak bir iki örneğine rasladığımız bu "hata" akuzatif yerine datif çekim ekinin kullanımından ibarettir. Bu kural Aydın ve Muğla ağızlarında o kadar kökleşip kalmıştır ki, bazen yerli ağızlar, bu yüzden anlaşılmamaktadır. Ms. *ben gülümü* (<gülüme) *gül demem, yengile yaka kınaya* 'yengeler yaka kınayı', *sen altındı yat* 'sen altında yat', gibi. İş bu kadarla da kalmamış, analogi yolu ile, datif eki -a'yı andıran sonuçlu kelimeler, akuzatif eki olan -i'ye çevirilmiştir. Ms.: *başgı* < *başka*, *ayvri* < *ayva*, *fazlı* < *fazla* ve daha tuhafı *ga* < *gı* < *kız* kelimesi telâffuzuna da tatbik edilmiştir.

Muğla ağzının kendine göre bir de ağız sözlüğü vardır. Bunlar ister mânevî, ister maddî kültürümüze ait olsunlar, Muğla ağzının etnik temsilcisinin aydınlatılmasında önemli rolleri vardır. Dikkat ve çaba ile toplanması gereken bu halk ağzı serveti üzerine eğilme zamanı gelmiş ve geçmiştir. Türk Dil Kurumu Derlemesinin bu yoldaki verimli çalışmalarını tamamlanmış sayamayız. Çünkü orada Muğla'nın: *nahanaha* 'nasıl'; *ayrannamak* 'badana etmek'; *udur biryan* 'çıplak'; *hımsıramak* 'akraba olmak'; *yalağagız* 'yabani, yabancı'; *aylamak* 'nezaret etmek', 'bakmak' (D. I, 139, başka anlamlarda); *yalak* 'geveze'; *yalavuş* 'sırnaşık' [D. III. 1462]; *sıdık* 'kırık'; *sıdık çıkmak* 'kırılmış olmak'; *ordu* 'orda'; *bordu* 'burada'; *nale* 'lâle', *neblebi* 'leblebi'; *kötürmek* 'götürmek'; *nokum* 'lokum'; *taharna* 'tarhana', v.b. şimdilik yer almamıştır. Bunların toplanması ve derlenmesi ne yazık ki daha çok uzun bir zamana bağlı olacaktır, yahut unutulup, dil hazinesinden çıkarılmış olacaktır.

Aşağıda yayımlamakta olduğum metinler şimdiye kadar taranmamış ve işlenmemiş olan Muğla ağzının üç kazasına aittir. Ağızları derlenen kimseler, istenen şartlara sahiptirler. Kendilerine burada teşekkür ederim.

KONUŞMA

Gârının birisi bazara şunu bunu, aygıt almıya gidmiş. Bazâ da bi-çok şe'le gömüştü, üzümçüye :

— Üzümün kilosunu kaç¹ -le?

— Neyniyon hede, *ëndē* bahalı?

— Sen -ne² isdē³ alırım, isdē alman. Kēfimmin⁴ sen benim? Kēfimmin kāyesimisin?

¹ Kaça

² Sana ne

³ İster

⁴ Keyfim misin

— Ne sorup-durun¹ ahyomazsın² mādemi. Alacēsen al, güzeli seven hācinnan gaşmaz.

— Hadı -ve bakam. Emme eyisinne go.

— Kötüsünnü kim-verēn, teşmisen³ canīm, tenlēni⁴ kimveren.

— Hede sen-de bu gadan çok ya'şanma⁵, senin üzüm satmā niyetin yok. Boyuna yavanlık ediyorsun. Esnaf kısmı endē gibi olmaz.

— Piki, hedi isdedini vēdim, beni çok oyulama. Başğı⁶ müştēle va.

— Ha'tmana hoş geldin ge bakam, ne alıyon? Bizde hepsi va.

Yeni geldi: āle teze badlıcannāmız va, ĥoransı⁷ -da va, davul gibi ilan-nāmız⁸ va. Garpız, gavun bu yılı del.

— İāneyı kaçı⁹ verip-durūsunuz?

— Sekizen guruş

— Yök bahalı, bahalı; ácık endir-bakam; yōsı başğı yerden dā ucuz alırım.

— Bulmazsın¹⁰, bulamazsın.

— Hedi ve, bakam gāri, siz baş olmazsınız. Önnü gelen isdedi gibi satıp-duru. Beledi -çavışı gelik-geli¹¹ deyverenmi?

— Desen-vāsa gı¹², nédivercek bene. Ben undan korkman ki, alırken benle mi saymış pareye¹³. Bunun vergisi va, algısı va. Bi yon-da otomopil parası va. Dünyanın parasın vēdim. Bedava mı vercēn. Alı-yōsan al, almıyōsan alma. Bene pahallama¹⁴, bedava geliyomaz-a¹⁵. Para döküp-durun ben buna.

Muğla

¹ Soruyorsun

² Alamazsın

³ Deşmişsin, Karıştırmışsın

⁴ Tānelerini

⁵ Konuşma

⁶ Başka

⁷ Prasa

⁸ Lahana

⁹ Kaça

¹⁰ Bulamazsın

¹¹ Geliyor

¹² Gı = Kız

¹³ Parayı

¹⁴ Meşgul etme

¹⁵ Gelmez ya

KINI¹ GECESİ

Yengile² yaka³ kınaya⁴

Aşg-ōsun veren anıya

Ālatman garib anıya

Hamı bunun gayımnası

Kirec-ocānda yanası.

Getirin kını⁵ yakalım

Yetmeşse haccık⁶ katalım

Bu gızın sözünü tutalım

A gelin a gadın kınan⁷ gurtlōsun⁷

Orduda borduda⁸ dilin dā'lōsun.

Ēyire ēyire ĩm⁹ dolmadı

Ēyirmiye takedim galmadı

Seniń anana haber saldım gelmedi.

(Nakarar)

Kesdeneye¹⁰ aldım gavırdım

Çıgdım tepēi¹¹ savurdım

A gelin a gadın deyi çārdım.

Nakarar

Altın tasda kınam garılı¹²

Gümüş ıbrıktan suyu dökülü¹³

Yengile yaka kınaya¹⁴

Asga-ōsun veren anıya

A gelin a gadın kınan gurtlōsun

Orduda borduda dilin dā'lōsun.

Cemile Doğan

(Muğla)

¹ Kına

² Yengeler

³ Yakar

⁴ Kınayı

⁵ Kına

⁶ Azacık

⁷ Kutlu olsun

⁸ Orada burada

⁹ İğim

¹⁰ Kestaneyi

¹¹ Tepeye

¹² Karışır

¹³ Dökülür

¹⁴ Kınayı

NENNİ

Nenilē¹ desem ne hâlolu²
 Gülle³ açılı⁴ yaz olu
 Ben gülümü⁵ gül demem
 Gülün ömürü az olu.

Nēnni nēnni nēnni
 Mini mini yavrum nēnni.

Salıcānın altı mēsin⁶
 Go-ven ipine⁷ bubasını⁸ selam vēsiñ
 Annesini⁹ peşgir tutsun
 Bubasını¹⁰ kak kak gülsün

Nakarat

Dandin dandin danalı bebek
 Elleri aya'ları¹¹ kınalı bebek
 Heç ayānnan gezmeyo
 Arabalı paytonnu bebek.

Nakarat

Dandin dandin dasdana
 Danala girmiş bosdana
 Gō¹² bosdancı-da daneya¹³
 Yip gurtarıyo ilāneya¹⁴

İlāneya yemez kökünü yi¹⁵
 Benim gızım Sü'lü nokum¹⁶ yi.

¹ Nenniler

² Halolur

³ Güller

⁴ Açılır

⁵ Gülüme

⁶ Mersin

⁷ İpini

⁸ Babasına

⁹ Anasına

¹⁰ Babasına

¹¹ Ayakları

¹² Kov

¹³ Danayı

¹⁴ Lahanayı

¹⁵ Yer

¹⁶ Lokum

Garga garga gak dedi.
 Cıg yolları ¹ bak dedi
 İki döne ² bi baka ³
 Benim gızım çok canna ⁴ yaka ⁵

(Nakarat)

Gül dibiné ⁶ yatag - etdim
 Senin sesininnen ⁷ sabah - etdim
 Bülbülleri ⁸ habar ettim.

Nēnni nēnni nēnni
 Mini mini yavrum nēnni

Cemile Doğan
 (Muğla)

EYLENCE

Ābey Hasan habarım vāmı? bu āşam radyo gene yeni müsafirle gelecēmiş. Bunnān içinde güzel hanımlā-da vāmı, deyip durula. Bizim Mōlanın-da tiyatrosı yokku, unnara bi āşam-yemeği veri-veren.

Amān aldırımı- ve, tiyatromuz yoksa-da, garabālarımız niye durup duru. Hele gēsinner-de bi yoluna buluruz. Bi kaç arkıdeş, hep barba toplanırız, keyf oturağına bi mencülüs yaparuz. İşin goleyi bu.

Pekī saz dakımlānı nerden bulcāz?

Be adam, helbetde unnān gendi ēylence dakımları olcak. Şayet yoksa ozman Mēmede söyler getirti-vēriz.

Öyleyse gaveciye habar saldıralım-da yarım āşam için hazırlık yapagosun.

Gelecek müsafirle, aceba gaş gişidırla.?

Onbeş gişi gadan olacekle.

¹ Yollara

² Döner

³ Bakar

⁴ Canlar

⁵ Yakar

⁶ Dibini

⁷ Sesinle

⁸ Bülbüllere

Ha işlende iki dene -de gız gelip- batırı. Biz unnā göbek attır-
vērız.

Ya bunna gelmiyecek olūsa napalım.
U vakt gendi gendimize egleniriz.

Mēmet Çelebi
(Muğla)

ORMANCI TÜRKÜSÜ

Çıgđım tepe başına bakđım ovaya
Bay Mısdafa çārmış dām¹ oynamaya
Ormancı gelmiş yıkar masaya
Söz annamaş ormancı çekmiş gafıya².

Aman ormancı yakđın ormancı
Köyümüze saldırdın uzun bir-acı.

Ganivesin³ içinde dērmen dōne
Dērmeniñ daşları dağından ine
Ormancıya atılan gūşun Tēfigi⁴ deye
Tēfigin hacıları⁵ yüregi deler.

(Nakarat)

Geneviseniñ suları hoşdur işmeye
Ortasında köprüsü va gelip geçmeye
Tēfigime furmuşla⁶ heşmi heciye⁷
Zebep oldu ormancı kövün iki gencine

(Nakarat)

Ganeviseniñ içinden bi dere geçer
Ormancının şerbetine Tēfigim iğer
Ormancıya yalvardım belki söz geçer
Bay Mısdafa āh çeker iş işden geçer

Aman ormancı yakđın ormancı
köyümüze saldırdın uzun bir-acı.

Şerih Ali Bağlan
(Muğla)

¹ Dama

² Kafayı

³ Bir köy adıdır

⁴ Tefiğe

⁵ Acı

⁶ Vurmuşlar

⁷ Beyhude

GÜÇÇÜK ÜSĒYN

Sökenin gavakları
 Dökülü yaprakları
 Bana dēle Güççük Üsēn
 Yıkar yakarım-da gonakları.

Beşparmak dālarına ¹ duman bürüdü
 Yirmi birinci fırka tākibime yörüdü
 Çavdarlı Güççük Üsēnin çıfa ² mintanı
 Beşparmak dālarında çürüdü.

Getir gayıkçı gayıklarına geçelim
 Şahan dēlin gök yüzünden uçeyim
 Alı-verin gümüslü mahfizerime
 Arkadaşlarıma yollar açayım.

Gāşıdan gelik-gelir ³ Mēmet Çavuşōlu
 Māhfizerim fişek dolu
 Gaş gardaşım Güççük Üsēn
 Sene-de ⁴ furacak ⁵ Ödemiş golu.

Saçak-da damın saçağı
 Gulaklıdır efilerin ⁶ bıçağı
 Benim oluyoru sandım ben
 Gelik-gelene Güççük Üsēn sandım ben.

Şerif Ali Bağlan
 (Muğla)

DÜYÜN TÜRKÜSÜ

Gergefin üstündü ⁷ pulla
 Gök yüzünde uçup-duran durnula ⁸
 Durnula doğay-etsin
 Gavişsin hasret olan gulla.

- ¹ Dağlarını
- ² Cefa
- ³ Geliyor
- ⁴ Seni de
- ⁵ Vuracak
- ⁶ Efelerin
- ⁷ Üstünde
- ⁸ Durnalar

A melegim melegim
 Seet ¹ gaşda geleyim
 Bi-de iki-de gel
 Uşde almam udama.

Deñiz üsdü köpürür
 Gayığı ² binsen kötürü
 Benim borıya geldigim
 Bi deliganmıdan ötürü

Deñizi ³ daleyim mi
 Bi balık aleyim mi
 Ay batdı güneş çıgdı
 Dā yalvareyim mi.

Deñiziñ ortasında
 Mor minten ākasında
 Benim bi sevgilim va
 Mōlanın ⁴ ortasında

Arabacı arabaña ⁵ yellendir
 Güççük hanıma nokum ⁶ yedir dillendir
 Arabacı arabaña gum doldur
 Gum bulumazsan şu mōladan ⁷ mal doldur.

Deñizleriñ gumuyum
 Balıkların puluyum
 Gel sarılalım yatalım
 Ben-de Allahın guluyum.

Gidiñ bulutlar gidiñ
 Yerimi ⁸ selâm idiñ
 Yerim uykulardēse
 Uykusun heram idiñ.

¹ Saat

² Kayığa

³ Denize

⁴ Muğlanın

⁵ Arabanı

⁶ Lokum

⁷ Muğladan

⁸ Yarimé

Endim guyu dibine
Bakdım suyun irengine
Annem beni veri-vēdi
Düşürmedi dengine.

Cemile Doğan
(Muğla)

Deñizden ūganım ¹ va
Telliden yōganım va
U yar bize dönēse
Gara guş gūbanım ² va.

Külde gayve bişē-mi
Gül yanakdan düşē-mi
Sevip sevip ayrılmak
Sānimize ³ düşē-mi.

Buydeyim ⁴ buydeyim
Sen sar ben gūrudayım
Nazlı yarin dedigi sözü
Ben nası unudayım.

Bu dālā ⁵ aşalım
Aşalım dolaşalım
Niden dāğm ⁶ geziyon
Gel yarın barışalım.

Fulcan ⁷ fulcan içinde
Fulcan zāfın içinde
Gızlà bi şē saklıyo
Mavi mendil içinde.

Hüseyin Ölmez
(Muğla : Köyceğiz kazası)

- ¹ Urganım
- ² Kurbanım
- ³ Sanımıza
- ⁴ Buğdayım
- ⁵ Dağları
- ⁶ Dargın
- ⁷ Fincan

TOPALÖLU TÜRKÜSÜ

Pek yokuşmuş Covurasarın ¹ yolları
 Gırılımlı-vēmiş ol garefilin golları
 Yatma-da yatma başka yat ellere
 Beni-de furan ² Topalların Mehmedi.
 Onbirimnen oniki arası
 Havsem gelinin' sol budunda yarası
 Çıkar-ındı ³ Topalölu yazmeyi
 Verilmedi oyalı yazmanın parası.
 Sini üsdündü ⁴ bulgurum
 Avden ⁵ geldim Havsem yorgunum
 Yorgun-da dēlin ben Havseme hurgunum. ⁶
 Seki-başından geçdin' mi
 Şekerli gāve Topalölu işdin' mi
 Onbeş gişinin aman içinde
 Hamamcıların Havsem geline ⁷ seşdin' mi
 Kabrime ⁸ derin' gazın serin olsun
 Etrafını-da güller dikin' bülbülle gonsun
 Yatma-da yatma benden başka ellere
 Beni-de furan Topalların Mehmedi.

Şerif Ali Bağlan
 (Muğla)

ULA ⁹ TÜRKÜLERİ

Ocak başı yarıldı
 Gaynanam darıldı
 Darıhsa darılsın
 Ölu bene sarıldı.

- ¹ Gâvur-hisarın
- ² Vuran
- ³ İndi = Şimdi
- ⁴ Üstünde
- ⁵ Avdan
- ⁶ Vurgunum
- ⁷ Gelini
- ⁸ Kabrimi
- ⁹ Ola

Elinde ak şişe
 Şaşırdım bu işe
 Okgası yüz beşe
 Gak gidelim cümbüşe.

Elinde ak boru
 İşgeleye dōru
 Gidi - gâvurun ölu
 Gelmiyōsun eve dōru.

Ekin ekdim yerlere
 Meyl vēdim ellere
 Gendi govan¹ olmāla
 Ondan düşdüm dillere.

Gökde ıldız² èll-âtmiş
 Mevlam nelē yaratmış
 Soru-ve gahbe gızına
 Bu āşam nēde yatmış

Altın dabakda yōrt ezdim
 Her-gün gapımızda gezdim
 Ellē ne derse desin
 Candan cierden sevdim

Evimiñ önü çeşmeli
 Eylip suyundan işmeli
 İki yar koltuğa sığmaş
 Birinden vaz geçmeli.

Alme³ vēdim geline
 Gelin almaz eline
 Mahana⁴ bulman ahbapla
 Düşdüm zerhoş eline.

Deniz-dibi mēdiye⁵
 Altın yüzük hēdiye
 Saracaksan sar beni
 Sāt furdu yēdiye.

¹ Ahlâksız

² Yıldız

³ Elma

⁴ Behâne

⁵ Midye

Pençiresi perdeli
 Çiçek aşdı zerdeli
 On beşinde yar sevdim
 O-da benden zevdali.

Geminin düzeni yok
 Çekenin izanı ¹ yok
 Şamdan Halebe dolaşdım
 Yarimden güzeli yok.

Baççelerde ilāna ²
 Bak imamın külāna ³
 Heriştah gadın gı ⁴ dörmuş
 Mangır takın gulāna.

Ayşe Aker
 (Muğla : Ula)

RAMAZAN TÜRKÜLERİ

Ne uyursun uyursun
 Uykudan ne bulursun
 Al-aptaşına gın-namazına ⁵
 Cennet alāya ⁶ bulursun.

Sekerim va ezilēcek
 İnci dülbetten süzülecek
 Verin ālar benim bāşışima ⁷
 Çok yerlerim va gezilēcek

Davulumun ipi gırmızı
 Āşamdan yidim garpızı
 Eşimi sorarsan
 Cāmelerde babiç hırsızı.

¹ Sanatı

² Lahana

³ Külâhma

⁴ Kız

⁵ Kıl namazını

⁶ Ālâyı

⁷ Bahşışimi

Davulumun ipi gaytan
Sırtında galmadı bi mintan
Veriñ ālar benim bāşışima
Sırtıma alacegim bi mintan.

Ul-cāmi ¹ direg isder
Sölemē yüreg isder
Benim-da canım va-ēmme
Ākedeşim ince boreg isder

Eşde ² geldim goşa goşa
Ayāmı vurdum goca daşa
Uyan bakam Cavit paşa
Bu vakitlerin mübarek ōsun

Mēmet Çelebi
(Muğla)

MĒMET ÇAVUŞ

Mēmet Çavuş-da derki yüregim çatal
Belimde fişeklik tam yedi gatar
Uçan guşla olsan gır-atım dutar
Yakarım canına ³ teslim ol Kürdölu.

Bana dēle Kürdölu teslim olmam
Gözüme bakarkan dersāneye giremem
Gıymatlı mavizerime gözümünden iramam ⁴
Yakarım canına git Mēmet Çavuş.

Bana dēle Mēmet Çavuş yolum dōru yoldur,
Tatar deresinde dizgine doldur
Sen nerenin ōlusun aslına ⁵ bildir
Yakarım canına der Mēmet Çavuş.

Mēmet Çavuş derki, bu devir yeter
Beninki dokuzludan beşliden beter
Bi atarısam Bilecik dāna ⁶ dutar.
Yakarım canına der Mēmet Çavuş.

¹ Ulu cami

² İşte

³ Canını

⁴ Ayıramam

⁵ Aslımı

⁶ Dağını

Kürdölu derki otururum daşa
 Attım gurşunna hiş gitmez boşa
 Şimdi guzgunnarım iner ileşe
 Yakarım canına git Mēmet Çavuş.

Mēmet Çavuş derki atlara çatın
 Gurşunna sarıyo sipere yatın
 Amanın arkadaşlarım hurasıya¹ atın
 Yärelerin goygundur Zekiyem ālasın.

Şerif Ali Bağlan
 (Muğla)

GÜÇENNER EVİNDE

Güçenner² önünde à canım bi çitim üzüm
 Yalvardım yakardım à canım geşmedi sözüm.
 Gazanşehin³ önünde harıl harıl çay akar
 Mistıfama⁴ hurmuşla⁵ à canım şimdi bene⁶ kim bakar.
 Gazanşehin önünde bi uyku basdı
 Uykumun arasında geldi-de kör arap kasdı.

Şerif Ali Bağlan
 (Muğla)

HAMECİK

Esgiden bi herif evlenmiş, iki kız çocū ömuş. Bi müdden sonra
 anası öluyo bonun. Bubası o çocuklān usdünü⁷ bi dene dā garı àlmış.
 O gādan⁸ bi dene de çocū olmuş.

Südün goyusuna⁹ gendi çocūnu¹⁰ yidiriyo, durusuna¹¹ öteki çocuklā yediriyoru.

- ¹ Vurasıya
- ² Bir ailenin adıdır
- ³ Bir mahallenin adıdır
- ⁴ Mustafamı
- ⁵ Vurmuşlar
- ⁶ Bana
- ⁷ Üstüne
- ⁸ Karıdan
- ⁹ koyusunu
- ¹⁰ Çocuğuna
- ¹¹ Durusunu

O gendi çocū daima zayıflıyora, öteki çocūla kütük gibi oluyōlā.
Gocasını¹ demiş garı :

Bu çocuklara azādla gelisen, azadla azatmāsan seniñ yanında
dūmicen, demiş.

Sora herif azatlē ĩn demiş, gızlān² ikisin aldĭnnan gitmişlē bi dađı³,
ōda bi mēsin gömuşlē u gızla.

Bu mēsinnēden bir-ez keslēn⁴ için dolduralım, demiş

Siz doldurun, bēn takilti nē duyarsız ōriya gelin, demiş.

Sona gızla dolduruyola keslēne, bubasının takıldısına duymuşla.

Ha bubamın takıldısı duyuldu, gidelim demiş.

Sōra vāmişla, bi çam başında tarēle bi gabak asıvemiş bubası.

Başlamış bunna ālamıya :

Bizi tran tran bubacık

Bizi aldatan bubacık, deye

Bu gızlādan birinin adı Hamecik, birinin adı Ūsüççük.

Ēh Hameçik demiş : ateş yananımı⁵ gidelim, köpek örenemi⁶
gidelim demiş?

Ateş yananı gissek⁷ gütulmāyız demiş; köpek öreni gidelim,
ōdan gütuluruz, demiş. Sōna köpek öreni vāmişla. Bi evin bīsine :

Neni⁸, neni deye çārmışla. Gocu⁹ garı çıkmış dışārya. Bizi misafirle
gabal edermin? demiş.

U garı ederin, demiş.

Sōra girmişlē içeriye. Otumuşla ocān başına. Otullāken¹⁰ demişle:
biz üşüyü-batırız¹¹. Garı-da :

Anbān içini¹² girin, demiş. Ūrda dā ıscak demiş. Sōna o iki gızla
gīmişle anbān içini. Nenesine çārmışla.

¹ Kocasına

² Kızların

³ Dağa

⁴ Keselerinin

⁵ Yanana mı

⁶ Örene mi

⁷ Gitsek

⁸ Nine, nene

⁹ Koca

¹⁰ Oturlurken

¹¹ Üşüyoruz

¹² İçine

Biz acıtdık demiş.

Sōra gocu garı : enik kenelim deye. Çāmiş, köpek gelmiş. Silkilenivē kenelim¹ demiş. Köpek silkini vemiş. Kenelē dökülmüş yere. O kenelere gocu garı toplamış, getmiş içere. Başlamış kenilere govurmā; gavurmuş, vemiş, O gızlān öyüne. Demiş Hamecik, yeme Yüsüççük, kenedir.

Aççık döküvemişlē içere. Geri kalanını vemişle gocu gariya. Bi müddet sōna bi dā çārmışla gocu gariya.

Nene, nene demişle. Bizim su dokesimiz geldi, demişle.

Yanı içē dökü-vēn demiş.

Gocu garı pıçaklā² süyütüyömuş³ ocān başında. Gızl annıvemiş kescek oldūnu.

Gızla demişle :

Burā dōkmēlim suyu, elin anbāları güzel ōsun, bizim anbāla çikinmi ōsun, demiş. Ūganın ucun dak-da bize, sallandı pençiden aşıya, biz dōkelim suyumuza⁴. Sōra gine yokarı çek bize.⁵

Dakmış ūganın ucuna, sallandımış, pençiden aşıya. Allah bi suntıraç atı vēsen demiş. Allah-ta atı vemiş. Ūganı kesmişle u gızla bı⁶ gocu çakmak daşına, bālamışla ūganın ucuna. Ōdan gaşmışla. Bi dağı⁷ vāmişla bi pına gelmiş önnēne⁸. Sōra o-du⁹ iki yol vāmiş.

Hankımız öyünnen dolaşıcak, demiş Hamecik.

Yüsüççük-de : Hamecik ben susadım, demiş.

Būdan su işmi¹⁰ demiş Hamecik, kēyik olūsun

Hamecik basmış yola. Yüsüççük-de seni yannan dolaş demiş.

Hamecik basmış yola. Hamecik yolu basasıya, Yüsüççük başlamış su işmē. Hamecik gelmiş. Yüsüççük gocu bi kēk¹¹ olmuş. Bölece Hamecik geliyor. Gōmüşkü Yüsüççük kēk olmuş. Hamecik :

¹ Kene

² Bıçakları

³ Sürtüyormuş, bileyormuş

⁴ Suyumuzu

⁵ Bizi

⁶ Bir

⁷ Dağa

⁸ Önlerine

⁹ O-da

¹⁰ İçme

¹¹ Geyik

Ben seni demedim mi su işmi kēk olūsun, demiş.

Yüsüççük-de demiş :

Ben nēre giden demiş.

Hamecik-de demiş :

Sen dā¹ gocu govān² başını çık, demiş.

O Hamecik ōdan³ gitmiş. Yüsüççük-de gocu govān başını çıkmış.

Ētesi gün olmuş Bi deli-gannı ōlan hayvanı binmiş beygire. Pınarı su sulımıya gek gelmiş. Gelmiş pınarın yanna. Hayvanı yanaşdırın deyuru suya. Hayvan yanışmıyo suya.

Edrafını bakımıyo ōlan, bi şē mi vā deyuru. Gine yanaşdırın deyo hayvana. Suya hayvan gine yanaşmıyuru. Sōra ōlan govān başını dōru bakmış : aylan gün gibi parlep turu⁴ bi gız vāmiş.

Gızı demiş ōlan: bir-ez ōtē bakı-ve, demiş.

Gızı demiş ōlan; sen bir-ez ōtē bakı-ve demiş. Gız ōtiye bakı vemiş; hayvan başlamış su işmē. Hayvan su işdikden kelli⁵ evi vāmiş. Anasını bubasını⁶ : filan yēde govān başında bi gız va, onu alı-vēn, beni⁷ demiş.

Ētesi gün anası, ōrıya çamaşı yıkımıya gelmiş. Harannıya⁸ yüz-aşı⁹ gapadıyo, gız görüyoru ōdan :

Nenne, güzel go harannıya, demiş. Ēndē¹⁰ gibi hurulmaz¹¹ o, demiş.

Gocu-garı da demiş :

Ge sen guru-vē, demiş.

Gı - da :

Eyil govak, eyil demiş

Eyilince dutup alıyuru golundan. Ōdan govak yokarı dōrulmuş. Odan gızı aldınnan götümüş eve. Ōrda ōlannan evlendimişle.

Hasan Gayrak

(Milās : Kızılağaç köyünden)

¹ Dağa

² Koca kavak

³ Oradan

⁴ Parlayıp durur.

⁵ Gayrı

⁶ Anasına babasına

⁷ Bana

⁸ Kazanı

⁹ Yüzaşağı, tersine

¹⁰ Elindeki

¹¹ Kurulmaz

M A N A ¹

Garafilsin dāçımsın ²
 Nēcin böle hīçımsın
 Ne güççüksün ne böyüksün
 Ancak benim hācımsın. ³

Garı ⁴ dāda gā ⁵ galmadı
 Yürēimde yā ⁶ galmadı
 Dā-da yazcēdim sevgilim
 Kayatım ⁷ galmadı.

Ayvı ⁸ gibi gül gibi
 Bēnzi geşmiş gül gibi
 Ben yarimi gāyib etdim
 Oturdum-da āladım.

Daş üsdüni ⁹ daş goydum
 Sol yanıma ¹⁰ boş goydum
 Al yazmā bāladım
 Oturdum-da āladım.

(Milās)

Yüce dālarda avcıla ¹¹ gezer
 Derin göllerde ödekle ¹² yüzer
 İsan evladından bu gada bezer
 Ayda olmazsa hafdada bi yazar.

Bal idim bekmez oldum
 Gül idim gokmaz oldum
 Bin liralık mal idim
 Bi para etmez oldum

¹ Mâni² Darçımsın³ Harcımsın⁴ Kara⁵ Kar⁶ Yağ⁷ Kağıdım⁸ Ayva⁹ Üstüne¹⁰ Yanımı¹¹ Avcılar¹² Ördekler

Mūla galesi döt köşeli
 İçi mēme döşeli
 Böle bi mektüp yazmadım
 Gurbet ele düşeli.

İzzet Sakallı
 [Milâs : Çandır köyünden]

TİLKİ İLE KİRPİ

Hindi bi tilki-len kirpi arkadaş olmuşla. Avladıklāna¹ baraba yēlemiş. Tilki gendi ālını² çok bēniyomuş.

Bahçalığın birine üzüm yemē gitmişlē; ō da tilki kapana³ tutulmuş. Tilki Kirpī⁴ yalvarmā başlamış. Kirpi ona demiş :

Mal sâbı geliken ölü gibi uzanısın. O senin ayāndan gapanı gütarı. Fırla gaçāsın. Ben sana⁵ inde beklēn, demiş. Kirpiniñ dedin yapmış tilki. O-da gütularak gelmiş iniye.

Günün bінде gine avlanmıya getmişle. Bu sefe⁶ kirpi tuzā düşmüş. Bu sefe tilkī kirpi yalvarmā başlamış. Beni gūta⁷ būdan deyi. Tilki gütāmeyince demiş kirpi :

Necebōsa⁸ būda⁹ ben ölcēn, demiş. Geti¹⁰ gmalı ellēn öpēn¹¹. Sōna sen dāları gülü gülü¹² gez demiş.

Sōn tilki yānna böyükkene böyükkene vāmış. Elini uzatmış kirpiye. Kirpi bi ısırmış èline,¹³ toplanı-vēmiş, kirpi. Tilki ne gadà çaplanmışsa¹⁴ bi tülü gütulamamış.

Nihāt avcı gelmiş, tilkī öldümüş. Avcıya bi tilki dēsi¹⁵ gazandıran kirpiye-de salı-vēmiş.

Hasan Gayrak
 (Milâs : Kızılağaç köyünden)

1 Avladıklarını
 2 Aklını
 3 Kapana
 4 Kirpiye
 5 Seni
 6 Sefer
 7 Kurtar
 8 Nece olsa = nasıl olsa

9 Burada
 10 Getir
 11 Öpeyim
 12 Güle güle
 13 Elini
 14 Çabalamışsa
 15 Derisi

GAR - TAVUK

Bi çam başında bi gâr-tavuk¹ yuvu² yapmış. Sōna oruyu yavru-
lamış. Döt³ dane yavrusu olmuş. Bi tilki geliyoru dibine :

Gâr-tavuk, gâr-tavuk bi yavrun atāsan, atāsm demiş, atmaşsan
çıkıp gendin yēcen demiş.

Gâr-tavuk yavrusun birini atmış. Tilki getmiş yemiş ona yavrunun
birisine. Bi dā gelmiş : bīrin dā atāsañ atasın, atmaşsan çıkıp gendin
yeycin, demiş.

Gâr-tavuk bīrin dā atmış. Ona-da yemiş gelmiş. Biddā⁴ gelmiş:
birisin-de atāsañ atāsın, atmaşsan, çıkıp gendin yēcen demiş Son birin
dā atmış, onu-da tilki yemiş gelmiş.

Üçün yēp geldikten geri⁵ o birin-de yemek işdemiş. Tilki gelmezden
önce, gâr-tavuk başlamış ālamıya, döt yavrumdan bi yavrum galdı
deye, ālyōmuş.

Ötü⁶ yandan bi guzgun gélmiş: ne ālyōsun gâr-tavuk, demiş. U-da:

Bi tilki geldi demiş : yavrūn⁷ birini atāsan atāsm, atmaşsan çıkıp
gendin yēcen, dedi bana; ve ben attım yavrumun üş denesine.

Guzgun demişkene : bi-şē yapamaz. Bi geldinde ha-arkamı ye, sen
de demiş.

Bi dā gelmiş tilki. Yavrūn bir'in-de atāsan atāsm, atmaşsan çıkıp
gendin yēcen demiş

Gâr-tavuk tilki gelince : ha-arkamı ye demiş, ōdan⁸ tilki-de çıkıp
getmiş

Hasan Gaynak
(Milâs : Kızılğaç köy.)

- 1 Kara tavuk
- 2 Yuva
- 3 Dört
- 4 Bir daha
- 5 Sonra
- 6 Ötü
- 7 Yavrumun
- 8 Oradan

BİLMECE

1. Aşşıya iner takır takır
Yokarı çıkar ālıya ālıya. [Gova]
2. Guru atdım yaş çıkdı. [Gova]
3. Biz bizīdik
Otuz iki gızīdik
Ezildik büzüldük
İki gerdana dizildik. [Diş]
4. Yē¹ altında kitli sandık. [Ölü]
5. Yē altında yālı gayış. [Yılan]
6. Yē altında sakallı dede. [Prasa]
7. Benim bi ölüm va
Gurg dene don keyer²
Gene götü buz gibi buz gibi. [İlahana]
8. Çeti³ dibinde bi yūrum hamur. [Tavuşan]
9. Dādan geli daşdan geli
Annı sakar aslan gibi. [Eşek arısı]
10. At üsdünde garala
Bibīni govala. [Yazı]

Mehmet Günyel
(Bodrum : Yalıkavak köy.)

¹ Yer

² Geyer

³ Dikenli Çalı